

Pkt. 4.14

Den samtidige imøtegåelsesretten

Fra annus horribilis

til annus mirabilis?

2013 var et fryktelig år, et annus horribilis, for norske medier når det gjaldt et av pressens viktigste bud, den samtidige imøtegåelsesretten: 33 brudd på pkt. 4.14 i Vær Varsom-plakaten, flere enn noen gang i PFUs historie. I 2014 ble 4.14-brudd redusert til 17. Men betyr det at 2014 dermed kan kalles et vidunderlig år, et annus mirabilis, og at det nå bare kan gå den rette veien?

Det er naturligvis gledelig at bruddene er nesten halvert fra et år til et annet. Men fortsatt er det nesten tre ganger så mange brudd på den samtidige imøtegåelsesretten som på noe annet punkt i plakaten, slik det også var i 2013.

Vær Varsom-plakatens pkt. 4.14 lyder i sin helhet slik: ***"De som utsettes for sterke beskyldninger skal så vidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger."*** Videre heter det: ***"Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt."***

I 2014 utgjorde bruddene på pkt. 4.14 vel 32 prosent av de samlede brudd. De utgjorde riktignok nesten 46 prosent i 2013, men i 2012 bare 31 prosent, i 2011 knapt 39 prosent og 2010 knapt 24 prosent.

Også PFU begår feil

Det er ikke grunnlag for å hevde at kampen mot det den presseetiske arvesynden er så godt som vunnet. Det er heller ikke grunnlag for å påstå at fellelsene er færre fordi spillereglene er endret og kravene redusert. Det betyr ikke at PFU i 2014 ikke kan ha kommet i skade for å foreta et par diskutabile avgjørelser. PFU begår fra tid til annen feil. Det har utvalget alltid gjort. I så måte er ikke vår selvdømmeordning bedre enn domstolene.

Flere 4.14-avgjørelser fra PFU både kan og bør diskuteres. I mange klagesaker er også PFU selv i tvil.

Det er samtidig grunn til å minne om at det i de klagen PFU behandlet i 2014, også finnes eksempler på at et medium er felt for brudd på god presseskikk, men ikke for brudd på pkt. 4.14, men etter alt å dømme ville ha blitt det dersom dette punktet hadde vært en del av klagegrunnlaget. Det hender at PFU-sekretariatet bistår klager med å finne fram i Vær Varsom-plakaten, men PFU kan ikke under behandlingen trekke et helt nytt punkt inn i klagen, uten at det innklagede medium har fått anledning til å forsvare seg.

Den frie kommentaren

Den mest omtalte av PFUs 4.14-fellelser i 2014, har utvilsomt vært fellelsen i PFU-sak 186/14, First House mot Aftenposten. Saken er gjennomgått i post 14 i Veilederen, "Sjangeruavhengig - med noen unntak".

Flere redaktører har i ettertid hevdet at å felle en kommentar for brudd på den samtidige imøtegåelsesretten representerer noe helt nytt i presseetikken, og at dette er noe man "ikke kan leve med", fordi det vil legge uakseptable begrensninger på kommentarens frie rolle.

Kritikken er både uriktig og uinformert når det gjelder sikre presseetiske normer og PFUs praksis.

I uttalelsen i Sak 186/14 understreker PFU at utvalget "uten forbehold" slutter seg til Aftenpostens argumentasjon om kommentarens frie rolle i journalistikken. Det var blant annet derfor First House ikke vant fram når det gjaldt påstanden om at den innklagede kommentaren også representerer et brudd på Vær Varsom-plakatens pkt. 3.2, kontroll av opplysninger.

Det må i en kommentar være mulig å skrive som Aftenposten gjør: "Det kan vi umulig å vite sikkert. Imidlertid kan gode, men ubekreftede rykter fortelle at kinesiske interesser har leid inn First House til kampanjen mot Thorbjørn Jagland og Nobelkomiteen" - dersom man sørger for å forelegge ryktene for First House.

Derimot kan ikke ryktene, slik Aftenposten påstår, sies å være en del av en løpende debatt. Påstanden er både ny, sterk og oppsiktsvekkende, og vakte derfor så vel nasjonal som internasjonal oppmerksomhet.

Det kan ikke være tvil om, med utgangspunkt både i uttalelsen i PFU-sak 186/14 eller i utvalgets langvarige praksis, at norsk kommentarjournalistikk ikke risikerer å bli pålagt unødige beskrankninger fra PFUs side.

Et gammelt prinsipp

Norsk Presseforbund utarbeidet i begynnelsen av 2011 sin første Veileder om den samtidige imøtegåelsesretten. Det er en veileder til bruk både for presse og publikum. Hittil kan det tyde på at den har vært flittigere brukt av publikum enn av pressen. Veilederen ble første gang revidert i desember 2013, og en ny revidert veileder foreligger nå, og omfatter også de 4.14-klager PFU behandlet i 2014.

Dersom veilederen blir lest og fulgt av mediene, vil fellingene på pkt. 4.14 reduseres til et absolutt minimum. For den samtidige imøtegåelsesretten er ikke bare det punktet hvor pressen feiler mest, men det punktet hvor pressen egentlig burde feile minst.

Begrepet "samtidig imøtegåelse" ble nedfelt for første gang i Vær Varsom-plakaten ved revisjonen i 1994, men var velkjent i norsk presse lenge før. Da Dagbladet i 1992 hevdet at PFU hadde innført et nytt prinsipp da utvalget fastslo at den angrepne part må få komme til orde samtidig med at angrepet framsettes, kunne man vise til at utvalget så langt tilbake som i 1948 hadde slått fast at privatpersoner som blir utsatt for angrep, så vidt mulig bør høres på forhånd.

I dag er den samtidige imøtegåelsesretten å betrakte som et av de sentrale prinsipper i journalistikken. Og det er ikke bare hos oss at det er slik. Prinsippet er formulert i de fleste lands Vær Varsom-plakater. I de etiske reglene for svensk presse, tv og radio heter det: *"Sträva efter att ge personer som kritiseras i faktaredovisade material tillfälle att bemöta kritiken samtidig."* I de danske reglene for god presseskikk står det: *"Oplysninger som kan være skadelige, krænkende eller virke agtelsesforringende for nogen, skal efterprøves i særlig grad inden de bringes, først og fremst ved forelæggelse for den pågældende."*

Unødvendige fellelser

Bruddene på pkt. 4.14 toppet fellingsstatistikken i PFU i 2000, 2001, 2003, 2006, 2007, 2008, 2009 og skulle, til tross for den nye veilederen, komme til å toppe fellingsstatistikken også i 2011 og 2013. I 2012 ble bruddene på pkt. 4.14 så vidt passert av bruddene på pkt. 3.2 – 23 mot 25 – og man kunne med god vilje øyne et lys i enden av tunnelen, men det viste seg altså å være lyset fra et tog som kom i motsatt retning.

Det har de siste fem årene vært 113 fellelser i PFU for brudd på den samtidige imøtegåelsesretten, mot 66 for nummer to på fellingsstatistikken, pkt. 3.2 i plakaten, kildekontroll og kildekritikk, og pkt. 4.1, saklighet og omtanke.

De aller fleste av de 113 fellelsene i 4.14-saker er for det første unødvendige. Det er ingen saklig grunn til at norske medier skal fortsette å slurve med dette kravet. Dessuten er det slik, som også utvalget selv har påpekt: Dersom redaksjonene var nøyere med å respektere kravet til samtidig imøtegåelse, ville bruddene bli langt færre også når det gjelder pkt. 3.2, der det blant annet heter: "Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte."

Hvorfor ikke?

Hvorfor klarer ikke norske medier å oppfylle kravene til samtidig imøtegåelse etter pkt. 4.14?

Er det fordi journalister og redaktører ikke har hørt om den samtidige imøtegåelsesretten? Det er det ikke – selv om noen, både små og store redaksjoner, fortsatt lever i den villfarelse at denne retten ikke gjelder dersom man mener å ha dekning for de faktiske forhold.

Er det fordi pressefolk ikke er som menneskerasen for øvrig, og derfor ikke lærer av sine erfaringer? Vi får tro *det* ikke er tilfellet.

Er det fordi PFU er blitt strengere når det gjelder praktiseringen av pkt. 4.14. En gjennomgang av PFUs uttalelser fra 2011, 2012 og 2013 tydet ikke på det. Riktignok har utvalget selv ved et par anledninger vist til sin "strenge praksis", men det er vanskelig å se at PFU er blitt strengere enn man var før 2011, muligens med unntak av kravene til dokumentasjon. Og PFU er i hvert fall ikke blitt *strengere* i 2014. Men det er likevel verdt å merke seg at utvalget i PFU-sak 085/14 minner om at referatprivilegiet er et juridisk begrep som ikke opphever presseetikkenes krav til saklighet, omtanke, identifikasjon, respekt for privatliv og advarsler mot forhåndsdom.

Er det fordi pressefolk fortsatt har en stygg tendens til å blande imøtegåelsesrett med tilsvarsrett, snakke om tilsvarsrett når man i virkeligheten mener imøtegåelsesrett, og derfor ikke har klart for seg hva kravet om samtidig imøtegåelse faktisk innebærer? En av dem som mener at det forholder seg slik, er Anders Cappelen, en av PFUs flittigste kritikere og utvalgets mest krevende kunde. Han kan ha delvis rett. Det blir ikke bedre av at selv PFU-medlemmer under møtene snakker om "tilsvarsrett" når de diskuterer imøtegåelsesrett.

Men først og fremst skyldes det at redaksjoner ikke anstrenger seg tilstrekkelig for å få den angrepne i tale, ikke gir han eller hun rimelig tid til å svare, og heller ikke konfronterer den angrepne med alle konkrete beskyldninger.

Vi gir i alle fall ikke opp, men prøver igjen, med en ajourført veileder, som inkluderer PFU-uttalelser til og med utvalgets desember-møte i 2014.

Det er lagt ned et betydelig arbeid både fra Norsk Presseforbund, andre presseorganisasjoner og fra Redaktørforeningens 4.14-skvadron for å få redaksjonene til å ta samtidighetsprinsippet på alvor.

Som den legendariske Manchester Guardian-redaktøren C.P. Scott formulerte det i en lignende sammenheng: - The voice of opponents has a right to be heard. It is well to be frank; it's even better to be fair.

Er arbeidet i ferd med å bære frukter? Svaret er ennå ikke gitt.

Oslo, 26.03.2015

Per Edgar Kokkvold

Veileder for samtidige imøtegåelse

Dette må du vite

Imøtegåelsesretten (pkt. 4.14) er samtidig. Tilsvarsretten (pkt. 4.15) er tilsvar i ettertid. Den første er forebyggende, den andre er korrigerende.

Det er viktig å huske at den samtidige imøtegåelsesretten også skal *være* samtidig. Om det eksempelvis i et nyhets sammendrag i radio forekommer en sterk beskyldning, og

den angrepne får svare på anklagene senere i sendingen, er ikke det alltid godt nok. – Man kan ikke forvente at radiolytterne får med seg en hel morgensending, som utvalget sier i PFU-sak 274/12.

1) Det er bare sterke angrep av faktisk art, dvs etterprøvbare beskyldninger, som utløser imøtegåelsesretten.

2) Den angrepne skal gis en reell mulighet til samtidig imøtegåelse. Redaksjonene skal anstrenge seg for å få den angrepne i tale.

3) Den som gjør seg utilgjengelig eller ikke vil svare, mister ikke bare imøtegåelsesretten, men kan også miste tilsvarsretten.

4) Den angrepne skal klart og tydelig bli presentert for det konkrete innholdet i beskyldningene.

5) Tidligere uttalelser opphever ikke kravet til samtidighet.

6) Den angrepne må få en rimelig frist til å svare.

7) Imøtegåelsesretten gjelder ikke bare personer, men også bedrifter, institusjoner og organisasjoner.

8) Det er den eller de som beskyldningene retter seg mot, som har imøtegåelsesrett, ikke dem redaksjonene mener kan uttale seg på de angrepnes vegne.

9) Imøtegåelsesretten kan utløses selv om den angrepne er forsøkt anonymisert.

10) Rettsavgjørelser utløser normalt ikke imøtegåelsesretten, men anmeldelser gjør det.

11) Sterke angrep som kommer fram ved hjelp av skjult kamera/mikrofon og falsk identitet gir rett til imøtegåelse før publisering.

12) Medier har også imøtegåelsesrett.

13) Imøtegåelsen skal publiseres på samme plattform som angrepet.

14) Imøtegåelsesretten er i utgangspunktet sjangeruavhengig.

15) Mediene bør kunne dokumentere de anstrengelser man har gjort for å få den angrepne i tale.

JOURNALISTIKK BLIR ALDRI DÅRLIGERE VED AT DEN ANGREPNE BLIR HØRT!

En veiviser gjennom PFUs praksis

1) Hva betyr "sterke beskyldninger" og "faktiske opplysninger"?

Det er ikke ethvert angrep som utløser den samtidige imøtegåelsesretten. Det må dreie seg om **sterke angrep av faktisk art**, dvs. konkrete beskyldninger, ikke sterke meninger, karakteristikk eller verdivurderinger. Beskyldningene må altså som utgangspunkt angå forhold som er etterprøvbare. Karakteristikken "idiot" utløser ikke retten til samtidig imøtegåelse, men den utløser utvilsomt retten til tilsvar i ettertid, i tråd med Vær Varsom-plakatens pkt. 4.15.

Påstander om svindel, juks, utpressing, dokumentforfalskning og alle former for lovbrudd utløser den samtidige imøtegåelsesretten. En påstand om at noen "farer med løgn om egne forsikringer, er sterk og konkret" (PFU-sak 033/14) og utløser den samtidige imøtegåelsesretten. Det samme kan også påstander om enkeltpersoners "faglige svakheter" gjøre (PFU-sak 105/11). Når en kommune beskyldes for forskjellsbehandling av sine borgere, må kommuneledelsen kontaktes for samtidig imøtegåelse (PFU-sak 170/13). Påstander om hersketeknikk og maktarroganse kan gå klar, men ikke når den angrepne eksempelvis samtidig beskyldes for å være ansvarlig for at en rekke arbeidsplasser har gått tapt. Beskyldninger om at en navngitt person "lyver skamløst for folk", vil normalt utløse den samtidige imøtegåelsesretten, i hvert fall dersom den angrepne ikke er så uheldig å tilhøre politikerstanden. En påstand om "ekstravagant pengebruk" utløser retten til samtidig imøtegåelse selv når det dreier seg om kongefamilien (PFU-sak 091/13).

Å bli beskyldt for korrupsjon kvalifiserer isolert sett for imøtegåelsesrett. Men det kan avhenge av situasjonen. I PFU-sak 055/14, som gjaldt en omtale av et møte i et kommunalt utvalg, kom PFU til at uttrykket måtte kunne publiseres uten innhenting av samtidig kommentar "fordi det framkommer tydelig i artikkelen og av sammenhengen at dette er et verbalt utbrudd - og ikke en konkret beskyldning - i en opphetet debatt".

Naturligvis fins det gråsoner mellom beskyldninger, som utløser imøtegåelsesretten, og karakteristikk, som ikke gjør det. Også utvalget har tidvis gitt uttrykk for at det kan være vanskelig å skille mellom det som er faktiske påstander og det som er meningsytringer (PFU-sak 021/11). Dersom det dreier seg om påstander i et uhøytidelig program, vil PFU være mindre nøyeregnende enn i nyhets- og faktaprogrammer. I PFU-sak 005/14 aksepterer utvalget karakteristikken "Norges verste nettmobber" uten samtidig imøtegåelse, med henvisning til klagerens profilerte rolle som nettdebattant.

Men det lønner seg neppe å ta sjanser. Det er best å sørge for å være på den sikre siden. Journalistikk blir aldri dårligere ved at den angrepne blir hørt.

Det er for øvrig ikke akseptabelt, som noen redaksjoner (til og med store redaksjoner) har anført som argument for ikke å ta kontakt med den angrepne, at man mener å ha dekning for de faktiske forhold! Det vil heller ikke føre fram å hevde at man hadde "en forståelse av at det ville være nytteløst å få en kommentar" fra den som angripes. (PFU-sak 221/05). Det holder heller ikke å unnskyldte seg med at klager sto oppført med feil telefonnummer i nummeropplysningen.

Gunnar Bodahl-Johansen, tidligere PFU-sekretær og mangeårig etikkforeleser ved Institutt for Journalistikk, har kritisert PFU for selv tidvis å bruke begrepet "samtidig kommentar" i stedet for "samtidig imøtegåelse". Kritikken er antakelig berettiget: "Samtidig kommentar" er for upresist, fordi pkt. 4.14 i virkeligheten handler om retten til å imøtegå *faktapåstander*.

2) Hva innebærer "så vidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse"?

Hvor store anstrengelser er det rimelig å kreve av medier for å få den angrepne i tale?

Det avhenger til en viss grad av hvor sterkt angrepet er, og hvor konstaterende form angrepet har. I flere uttalelser har PFU understreket at det utsagn som påklages, har en slik alvorlighetsgrad – for eksempel knyttet til lovstridige forhold – at det ikke skulle ha vært publisert uten at den utsagnet rammer, fikk en reell mulighet til å ta til motmæle. Sterke beskyldninger i konstaterende form skjerper kravene til samtidighet. Den angrepne part skal få alle muligheter til å imøtegå beskyldningene.

Det er ikke tilstrekkelig at den angrepne ikke umiddelbart ringer tilbake etter at journalisten har lagt igjen en beskjed på telefonsvareren, ikke minst når forespørselen ikke inneholder annet enn

en anmodning til å ta kontakt for "en rask prat". PFU har i slike situasjoner sagt at redaksjonen burde ha ventet med å publisere til man har forsikret seg om hvorvidt klageren aktet å benytte sin rett til samtidig imøtegåelse. (PFU-sak 143/08). I PFU-sak 055/12 registrerer utvalget at avisen i én time uten hell forsøkte å ringe klageren for kommentar, men finner dette utilstrekkelig.

I PFU-sak 198/14 blir Fredriksstad Blad (FB) felt for ikke å ha ventet med å publisere den innklagede artikkelen til redaksjonen hadde oppnådd kontakt med klager. Og, sier utvalget: "Når det ikke ble gjort, burde FB i det minste ha gjengitt klagers uttalelse til Aftenposten i denne sammenheng, i og med at FB åpenbart har tatt utgangspunkt i Aftenpostens artikkel om samme forhold".

Det holder selvfølgelig ikke å si at "vi kom ikke lenger enn til sentralbordet, og valgte derfor å kjøre saken" uten kommentar. (PFU-sak 188/08).

I PFU-sak 202/14 anfører utvalget var tydelig i sin kommunikasjon med avisen at man manglet informasjon om tid og sted for å kunne svare konkret på påstanden, og avisen gikk dermed fri. Klageren, sier utvalget, "ble utsatt for kritikk det ikke var mulig å svare på".

I flere tilfeller har utvalget akseptert at den innklagede redaksjonen faktisk har godtgjort at den i tilstrekkelig grad har forsøkt å få den angrepne i tale, og derfor ikke kan kritiseres eller felles for brudd på pkt. 4.14 i Vær Varsom-plakaten:

"Det må (-) konstateres at TV 2 har gått uvanlig langt i sine bestrebelse på å få klageren i tale. Dette gjelder både antall forsøk og måten det er forsøkt på". (PFU-sak 062/13).

I PFU-sak 173/12 sier utvalget "at det også påhviler klager et visst ansvar for å være tydelig i kommunikasjonen". Men hovedansvaret er mediets: "Utvalget vil legge avgjørende vekt på at det er redaksjonens ansvar å tydeliggjøre at man ønsker en kommentar" (PFU-sak 093/12).

I saker hvor nyhetsverdien er liten, men den potensielle skaden for den angrepne er stor, vil kravet til pressen om å vente til den samtidige imøtegåelsen er innhentet, naturligvis være langt større enn i saker hvor nyhetsverdien er stor og den mulige skaden liten.

Og for ordens skyld: En redaksjon kan ikke unngå prinsippet om samtidig imøtegåelse under dekke av at man "ikke ønsker ubehaget ved å kontakte den angrepne part" (!), jfr. PFU-sak 047/13.

3) Når den angrepne gjør seg utilgjengelig eller nekter å kommentere

Den som angripes har altså rett til å forsvare seg samtidig med at angrepet publiseres, på samme måte som publikum har krav på samtidig å bli kjent med hva den angrepne har å si til sitt forsvar. Men mediene har også et informasjonsansvar. "Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt", som det heter i siste ledd i pkt. 4.14.

I PFU-sak 317/12, der den innklagede avisen gikk fri, heter det: "Utvalget noterer seg at Dagbladet har tilstrebet å gi klagers syn god plass i dekningen. At klager ikke har vært villig til å uttale seg og bidra, kan avisen ikke lastes for". I PFU-sak 050/14 mener klager/rederiet at Aftenposten har "overrumplet" rederiet, men utvalget frikjenner avisen med henvisning til at det var kontakt mellom klageren og avisen allerede elleve dager før publisering, og til rederiets mangelfulle vilje til å bidra med informasjon.

At en person på generelt grunnlag har sagt at han ikke vil snakke med et medium, betyr imidlertid ikke at redaksjonen kan unnlate å prøve å gi vedkommende anledning til å svare på sterke, konkrete beskyldninger.

Når de angrepne bevisst velger ikke å forholde seg til angrepene, opphever de også sine rettigheter etter pkt. 4.14. Men at en klager velger ikke å stille opp for å svare på anklager i et radio- eller tv-program, men foretrækker å svare skriftlig, betyr ikke kanalen kan tillate seg å se bort fra den skriftlige imøtegåelsen.

Derimot er det slik at klagere som av en eller annen grunn har valgt å gjøre seg utilgjengelige for mediene, men som i ettertid mener at det er formidlet sterke, feilaktige og belastende beskyldninger, eventuelt må forholde seg til andre punkter i Vær Varsom-plakaten enn 4.14. Også tilsvarsretten etter pkt. 4.15 i plakaten kan i en slik situasjon være forspilt: "Tilsvar kan nektes

dersom den berørte part, uten saklig grunn, har avvist tilbud om samtidig imøtegåelse i samme spørsmål.”

Eller som det heter i tilsvaret fra det innklagede medium til en klager som konsekvent lot være å ta telefonen: "Han kom imidlertid sterkt tilbake etter at artikkelen var publisert".

Når den angrepne velger ikke å kommentere angrepene, skal dette for øvrig, ifølge PFU, gå klart fram av artikkelen eller innslaget.

4) Det er de konkrete beskyldningene som skal forelegges den angrepne

Når medier gir den angrepne anledning til å svare på beskyldninger, er det alle konkrete beskyldninger som skal forelegges vedkommende, i hvert fall "alle vesentlige påstander" (PFU-sak 205/11). Svært mange av fellelsene i PFU skyldes at mediene her har sviktet. Den angrepne blir forelagt et omtrentlig referat av kritikken, og ikke de faktiske påstandene, eller i beste fall bare noen av påstandene. Det holder ikke, sier PFU: I henhold til de presseetiske regler er det ikke tilstrekkelig bare å informere om at noen kommer med anklager. "Det er også nødvendig at man klart og tydelig fremlegger for den angrepne part innholdet i beskyldningene." (PFU-sak 105/09). "Utvalget konstaterer (...) at klager og Kapital er uenige om hvorvidt klager ble orientert om alle beskyldningene Goodwins representant framsetter i den innklagede artikkelen. Ut fra dokumentasjonen som foreligger, kan utvalget ikke se at klager er blitt konfrontert direkte med alle påstandene, og utvalget noterer seg også at Kapital innrømmer at enkelte av utsagnene kun ble tatt opp 'indirekte' med klager. (PFU-sak 003/08).

"Selv om legevakten fikk uttale seg i artikkelen, var dette på generelt grunnlag og ikke som et direkte tilsvare (samtidig kommentar) til opplysningene som framkom", uttaler utvalget i PFU-sak 011/08. Hvor streng utvalget er på dette punktet, går også tydelig fram i PFU-sak 031/12, NAV mot NRK.

I PFU-sak 015/14 og 141/11 finner utvalget grunn til å understreke at "imøtegåelsesretten gjelder for hver enkelt artikkel (i en artikkelserie) som publiseres". Og: "Desto kraftigere beskyldninger som fremsettes, desto viktigere er det å sikre at den angrepne blir presentert for alle påstandene på en slik måte at imøtegåelsesretten reelt blir oppfylt." (PFU-sak 149/11).

Utvalget har også uttalt at redaksjonene bør forsikre seg om at den angrepne virkelig skjønner hva avisen ønsker kommentar til. Og det er naturligvis ikke tilstrekkelig at den angrepne er forelagt de konkrete beskyldningene. Den angrepnes kommentarer skal også *gjengis*.

Det holder heller ikke å redusere den angrepnes imøtegåelse til bare å registrere at han eller hun "har en annen versjon" (PFU-sak 261/13).

5) Når den angrepne har uttalt seg tidligere

Tidligere uttalelser oppfyller normalt ikke kravet til samtidighet. Selv om den angrepne har fått lignende beskyldninger rettet mot seg tidligere, og også har svart på dem, oppveier ikke dette vedkommendes imøtegåelsesrett. Situasjonen kan også ha endret seg siden han sist svarte. Det er ikke tilstrekkelig at han eller hun har fått utale seg om lignende forhold, jfr. PFU-sak 044/12, og også PFU-sak 089/09, der avisen hadde sakset fra en annen nyhetssak, slik at uttalelsene den gang, i en sammenheng som ikke var direkte relatert til den aktuelle saken, framsto som en samtidig imøtegåelse av den nye.

At en klager tidligere har gitt uttrykk for at han ikke ønsker å uttale seg, "betyr selvsagt ikke at avisen kan unnlate å gi mulighet til imøtegåelse i nye saker", jfr. PFU-sak 210/11. "Medier må søke å oppfylle dette kravet ved hver ny publisering", som det heter i PFU-sak 017/14.

Det holder heller ikke å unnskylde seg med at man lot være å kontakte noen for samtidig imøtegåelsesrett fordi man "aldri har opplevd å få fornuftige svar" fra en part (PFU-sak 243/12).

I PFU-sak 164/09 anfører klagerne at de ikke har fått imøtegå de grove beskyldningene som er rettet mot dem, mens redaksjonen mener at klagerne ikke har krav på å bli intervjuet hver gang nye aktører mener noe om dem. Utvalget sa seg enig med klagerne.

Når et medium refererer fra et annet medium, er det, ifølge PFU, en selvfølge at motforestillingene som kom fram i den opprinnelige artikkelen, også framkommer i den artikkel som

viderebringes av en annen publikasjon. (PFU-sak 029/06). I PFU-sak 056/11 uttaler utvalget at den innklagede redaksjonen ikke kan forvente at leserne har fulgt med på hva som er skrevet om saken i andre medier. Heller ikke kan tidligere reportasjer i samme medium tolkes slik at den angrepnes synspunkter allerede er kommet til uttrykk. (PFU-sak 088/08). Men dette kan naturligvis være avhengig av tidsfaktoren.

I utgangspunktet stilles det de samme presseetiske krav til opplysninger som er hentet fra andre publikasjoner som til eget stoff. Når sterke angrep refereres, må også den publikasjon som refererer angrepet, gi den angrepne anledning til samtidig imøtegåelse, eller på annen måte tydeliggjøre at påstandene er bestridt. (PFU-sak 192/10 og PFU-sak 027/14). Hvis klager ikke vil uttale seg, skal det synliggjøres.

6) Den angrepne må gis en rimelig frist til å svare

PFU-historiens inntil da mest omfattende klagesak ble brakt inn for utvalget da investoren Arne H. Fredly i 2008 innklaget Dagens Næringsliv (PFU-sak 046/08). Fredly viste i klagen blant annet til en e-post fra DN ved 15.30-tiden 22.11.07, med anmodning om å redegjøre for ni kompliserte transaksjoner, med absolutt svarfrist kl. 10.00 neste dag. Investoren, som var på reise, fikk beskjed om at reportasjen ville bli publisert uansett.

PFU uttalte blant annet: "Selv om klageren ikke i utpreget grad har røpet vilje til å etterkomme journalistenes ønsker, finner utvalget det nødvendig å legge til grunn at spørsmålene klageren ble forelagt, ga et ufullstendig bilde av reportasjens reelle innhold og hvilke påstander som ville bli framsatt. Særlig finner utvalget det klanderverdig at klageren i første omgang ble gitt en tidsfrist 'over natten' til å svare på spørsmål av svært omfattende karakter, sett på bakgrunn av den tid redaksjonen selv på det stadiet må ha brukt på forberedelsen. Etter utvalgets mening må det være et presseetisk minimumskrav at den eller de som utsettes for beskyldninger, gis rimelig tid til å komme med sin versjon."

I en annen sak sier utvalget: At en redaksjon har hatt "tidspress", er naturligvis ingen unnskyldning for å la være å gi den angrepne part anledning til å forsvare seg.

Vi minner for øvrig om formuleringen i det nye pkt. 3.3 i Vær Varsom-plakaten hvor det blant annet heter: "*Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervju situasjoner og ellers overfor kilder og kontakter... det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder...*".

7) Imøtegåelsesretten gjelder ikke bare for personer

I PFU-sak 151/07 anførte det innklagede medium, Klassekampen, at klageren, Folkehelseinstituttet, ikke kunne påberope seg den samtidige imøtegåelsesretten: "Denne saken handler om ulike tolkninger og forståelser av Bioteknologiloven, der helsestasjonslegen og familien har ett syn og Folkehelse et annet. Kritikken er heller ikke rettet mot noen enkeltperson, men mot en offentlig institusjon."

PFU var uenig med avisen. Utvalget fant at anklagene som framkom, både var alvorlige og til dels udokumenterte, og at Folkehelseinstituttet derfor skulle fått anledning til å komme samtidig til orde med sin versjon. Et tilsvar i en mindre artikkel påfølgende dag var etter utvalgets mening ikke tilstrekkelig til å veie opp inntrykket fra den første, nokså omfattende reportasjen.

I PFU-sak 168/13 anfører det innklagede medium at imøtegåelsesretten ikke kan sies å gjelde når de påklagede uttalelsene er rettet mot statlige institusjoner og ikke navngitte personer, men argumentet avvises av PFU.

Utvalget har også på prinsipielt grunnlag slått fast at det ikke kan trekkes et skille mellom institusjoner/organisasjoner på den ene siden og navngitte enkeltpersoner på den andre når det gjelder retten til samtidig å kunne imøtegå sterke beskyldninger (PFU-sak 058/09). "Utvalget vil understreke at selv om det dreier seg om verdens største riggselskap, som må kunne tåle mye, så må retten til å imøtegå sterke beskyldninger gjelde også for dem", heter det i PFU-sak 342/12.

Derimot vil navnløse grupper, som "pensjonister", "mosjonister", "syklister" osv, normalt ikke kunne påberope seg imøtegåelsesretten, selv om medier flest nok vil forelegge sterke angrep for deres interesseorganisasjoner for samtidig imøtegåelse.

8) Rett adressat?

Like lite som redaksjonene kan tillate seg å være omtrentlige når det gjelder anklagenes innhold, kan de tillate seg omtrentlighet med hensyn til adressat. Den er den angrepne som har samtidig imøtegåelsesrett, ikke en person eller institusjon eller organisasjon som redaksjonen mener like godt kan uttale seg på den angrepnes vegne.

Når NRK setter søkelys på reindriftsamenes rettigheter og deres konflikter med bøndene, og det i programmet framkommer sterke angrep på reindriften, er det ikke tilstrekkelig at statsråden og forvaltningen får svare på angrepene. Selv om PFU vurderer mye av den framsatte kritikken som rettet mot forvaltningen, mener utvalget at "det likevel ikke kan være tvil om at reindriftsnæringen er en angrepet part i programmet. Etter utvalgets mening burde NRK derfor henvendt seg til representanter for næringen, slik at disse fikk komme samtidig til orde med sitt syn, enten i eller i tilknytning til programmet." (PFU-sak 253/09).

I PFU-sak 169/11 heter det: "Selv om utvalget er enig i at artikkelen først og fremst retter kritikk mot systemet, mener utvalget også at klagerens institusjon er en så tydelig del av dette systemet at kritikken også må oppfattes å ramme denne konkret. Utvalget viser til at navnet på klagerens institusjon er nevnt flere ganger, og at institusjonen blir ensbetydende med det systemet som kritiseres. Utvalget mener derfor at klageren burde fått anledning til samtidig å imøtegå påstandene som fremsettes".

I PFU-sak 224/14 fremhever utvalget imidlertid at det ikke kan pålegges mediene å kontakte alle og instanser i en organisasjon, og at de "må kunne regne med at sentrale tillitsvalgte gir den nødvendige informasjon eller henviser til riktig instans".

Dersom angrepet er rettet mot en rektor, er det ikke godt nok at kommunalsjefen for oppvekstsaker får svare på angrepet. (PFU-sak 176/09). Sykehusledelsen kan ikke uten videre uttale seg på vegne av leger som blir utsatt for sterk, faktisk kritikk. Overordnede har ikke alltid felles interesser med underordnede. En advokat kan uttale seg på vegne av sin klient, men redaksjonen må forsikre seg om at advokaten faktisk har et slikt mandat: "Mest alvorlig ser utvalget likevel på at redaksjonen på forhånd ikke forsikret seg om at klageren personlig var gjort kjent med hva man aktet å publisere, men nøyde seg med å konstatere at advokaten ikke ønsket å komme med en kommentar. Slik utvalget ser det, innbar det i dette tilfellet en alvorlig presseetisk forsømmelse ikke å gi klageren en reell mulighet til å komme med sin versjon av saken." (PFU-sak 091/09). I PFU-sak 345/13 fant utvalget at Telemarksavisa (TA) opptrådte kritikkverdigg ved ikke å anstrenge seg mer for å få kontakt med klageren selv, "særlig med henblikk på den personlige vinklingen saken fikk". Dette selv om PFU innrømmer at det TA ikke kunne klandres for at de oppfattet det slik at advokaten, som de kontaktet, hadde mandat til å snakke på vegne av klageren.

Når et medium slår opp en sak om at "Taxisjåfør slo tilfeldig mann til blods" (PFU-sak 335/12), er det ikke tilstrekkelig å kontakte drosjeselskapet, aller minst når selskapet ikke engang er orientert om hendelsen.

Når den angrepne, av ulike grunner, virkelig er utilgjengelig, plikter redaksjonen enten å vente, eller forsøke å finne den som er "nærmest(e) til å be om samtidig kommentar". (PFU-sak 037/09).

9) Når den angrepne er anonymisert, eller forsøkt anonymisert

Hvis sterke beskyldninger er rettet mot ikke identifiserbare objekter, er det heller ikke naturlig å innhente samtidig imøtegåelse. Men man unngår ikke imøtegåelsesretten ved for eksempel å skrive "Viltnevdas leder" i stedet for navnet på nemndas leder. Når en lokalavis melder at dyrevernorganisasjonen NOAH forteller at de vil melde en pelsdyroppdretter i Gloppen til politiet for å ha truet en av deres sympatisører med hagle, er det ikke godt nok at avisen ikke har brukt navn eller bilde på pelsdyroppdretteren – selv om redaksjonen ikke selv var klar over hvem mannen var. "Utvalget kan ikke ta stilling til hva som faktisk skjedde på gården den aktuelle dagen, men mener at påstanden om at klageren truet med våpen, ikke burde fremkommet uten at opplysningene ble

forelagt klageren for mulig samtidig imøtegåelse. I et slikt perspektiv var det ikke avgjørende om klageren var identifisert eller ikke." (PFU-sak 019/06).

Både i dette tilfellet og i PFU-sak 270/13 mente utvalget at imøtegåelsesretten gjelder uavhengig av identifisering. Og det kan overhodet ikke være tvil om at indirekte identifisering – det at mange vil vite hvem det dreier seg om – utløser imøtegåelsesretten selv når det gjelder mindre grove beskyldninger. Samtidig imøtegåelse skal med andre ord innhentes dersom publikum på grunnlag av de opplysninger som gis, kan finne fram til den omtaltes identitet.

10) Anmeldelser, konkursinnberetninger og rettsavgjørelser

Når et medium melder at en person er anmeldt til politiet, vil personen kunne påberope seg imøtegåelsesretten. PFU har i flere uttalelser formånet pressen om å utvise stor forsiktighet i omtale av anmeldelser. En anmeldelse er bare en påstand fra anmelderens side. Den angrepne må selvfølgelig få komme til orde samtidig: "Dette må gjelde selv om politiet bekreftet at det forelå en anmeldelse. At det dreier seg om et særlig kraftig angrep, skjerper dette kravet", uttalte PFU allerede i 1993.

Etter at pkt. 4.14 kom inn i Vær Varsom-plakaten, har utvalget behandlet flere saker om konkursinnberetninger opp mot imøtegåelsesretten, og fastslått at denne retten også må gjelde i slike saker. Det er naturligvis særlig tilfelle når beskyldningene både er personlige og alvorlige.

I PFU-sak 046/13 viser det innklagede medium til at prinsippet om kontradiksjon, samtidig imøtegåelse i PFUs språk, var ivaretatt gjennom bostyrets behandling av konkursen. Nei, sier PFU: "Det stilles ikke like strenge krav til kontradiksjon i arbeid med en innberetning som under domstolsbehandling, og man kan ikke automatisk legge til grunn at alt som står der, er blitt imøtegått av skyldneren".

Derimot er det i utgangspunktet ikke påkrevet å innhente samtidig imøtegåelse ved gjengivelse av offentlige rapporter, og heller ikke når det gjelder rettsavgjørelser, ettersom kontradiksjon er en del av den rettslige prosessen. I saker av offentlig interesse vil det imidlertid være journalistisk aktuelt og ofte også ønskelig å innhente kommentar fra partene, og pressen bør naturligvis bestrebe seg på å gjengi også den tapende parts anførsler til en domsavgjørelse.

I PFU-sak 085/14 går Dagbladet fri, men utvalget minner likevel om forskjellen mellom juss og etikk, og at referatprivilegiet er et juridisk begrep: "Presseetikken med sine krav til saklighet og omtanke, identifisering, forhåndsdom og respekt for privatliv mm gjelder like mye for rettsreferatet som alle andre journalistiske sjangre".

Det er også viktig å huske at sterke påstander og beskyldninger som er innhentet til dommen utenfor rettssalen, utløser imøtegåelsesretten (PFU-sak 341/11).

11) Bruk av skjulte metoder

I 2006 hadde Magasinet i Dagbladet en bredt anlagt featurereportasje med søkelys på hva som møter turister i prostitusjonsbelastede deler av Oslo sentrum. Som et viktig element i reportasjen inngår at en av avisens medarbeidere i to døgn overnattet på et pensjonat i Kvadraturen, uten å gi seg til kjenne som journalist. Pensjonatledelsen påklaget journalistens fordekte opptreden og den etterfølgende beskrivelsen av pensjonatet som nærmest å være en bordell.

PFU fant at formålet legitimerte bruken av skjult identitet, men felte avisen for brudd på pkt. 4.14: "Etter utvalgets mening måtte det for redaksjonen framstå som åpenbart at navngivelsen av pensjonatet... ville oppleves som belastende for de ansvarlige", som dermed kunne påberope seg imøtegåelsesretten.

Avgjørelsen er for øvrig helt i tråd med at det i forarbeidene til pkt. 3.10 i Vær Varsom-plakaten (skult kamera/mikrofon og falsk identitet) forsettes at de personer det gjøres skjulte opptak av og med, skal gjøres oppmerksom på opptakene før de vises, og få anledning til imøtegåelse.

12) Når medier angriper hverandre

PFU har flere ganger uttalt at kravet til samtidig imøtegåelse ikke behøver å praktiseres like strengt som ellers når et medium angriper eller setter et kritisk søkelys på et annet medium. I denne sammenheng har utvalget også vist til pkt. 1.4 i Vær Varsom-plakaten: "Det er pressens plikt å sette et kritisk søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle." Medier har også andre og langt bedre muligheter enn andre til å ta til motmæle. Men her dreier det seg altså mer om hvorvidt medier *bør* bruke PFU enn om mediers *rett* til å bruke PFU.

Det må nemlig understrekes at det går en grense også for hva medier skal tåle uten å få anledning til samtidig imøtegåelse. Når det framsettes sterkt kritiske påstander av faktisk art, har også et medium en uomtvistelig imøtegåelsesrett (PFU-sak 034/12). Dette må naturligvis i særlig grad gjelde når det er i det påklagede mediets interesse at anklagene ikke blir imøtegått. (PFU-sak 239/05).

13) Imøtegåelse på andre plattformer

I 2008 publiserte NRK en samtidig imøtegåelse på sine nettsider, mens angrepene ble framsatt i en Brennpunkt-sending. PFU slo da fast at begrepet samtidig imøtegåelse i pkt. 4.14 må gjelde både tid og sted. "Det innebærer at en imøtegåelse som skal være samtidig, ikke kan publiseres utelukkende i et annet medium enn der hvor kritikken ble framført, uansett om det skjer samtidig." (PFU-sak 247/08).

Dette er for øvrig også i tråd med bestemmelsen om at PFU-uttalelser som konkluderer med brudd eller kritikk, ikke bare skal gjengis, men gjengis i "relevant sendetid" i de etermedier saken gjelder.

14) Sjangeruavhengig – med noen unntak

Imøtegåelsesretten er i utgangspunktet sjangeruavhengig. "Den gjelder like mye på debattsidene som på nyhetsplass", som det heter i PFU-sak 080/13. Unntaket vil være direktesendinger, der den angrepene ikke er til stede, men hvor det i en klagesak vil kunne vektlegges hvordan programlederen under sendingen taklet det inntrufne. Å heie angriperen fram, eller oppfordre ham til å komme med enda flere beskyldninger mot mennesker som ikke er til stede og ikke kan forsvare seg, er ikke akseptabelt. Derimot ble NRK frifunnet av PFU da programlederen resolutt grep inn og stoppet videre krenkende omtale av en tredjeperson: Den sterke påstanden, sier utvalget, "kom åpenbart overraskende på programlederen, som imidlertid umiddelbart stoppet videre kritikk av klageren, med henvisning til at han ikke var til stede. Slik utvalget ser det, ble dette gjort på en resolutt og tydelig måte. Utvalget kan vanskelig se at programlederen hadde andre muligheter, situasjonen tatt i betraktning". (PFU-sak 259/08).

Det kan naturligvis heller ikke kreves samtidig imøtegåelse i forbindelse med angrep som måtte komme under politiske møter og debatter. PFU har en rekke ganger uttalt at det i den politiske reportasjen må være større takhøyde enn innenfor andre journalistiske sjangre, også når det gjelder imøtegåelsesretten. Her må det, sier utvalget i PFU-sak 074/12, "i stor grad" være snakk om "balanse, og dermed imøtegåelse, over tid".

Utvalget har akseptert at prinsippet om retten til samtidig imøtegåelse kan fravikes når angrep, påstander og beskyldninger inngår som ledd i en løpende meningsutveksling, selv om dette unntaket strengt tatt er hjemlet i pkt. 4.15 i Vær Varsom-plakaten, som altså dreier seg om tilsvar i ettertid. Politikere har et kobbelt av rådgivere rundt seg, og mange flere muligheter for å forsvare seg mot angrep enn folk flest. Bodahl-Johansen, som var med da pkt. 4.14 ble vedtatt i 1994, understreker at det aldri var meningen at den samtidige imøtegåelsesretten skulle hindre eller svekke det politiske ordskiftet eller den allmenne samfunnsdebatten. Men når angrepene blir grove, konkrete og personlige, vil imøtegåelsesretten utløses også i denne sammenheng.

I PFU-sak 265/13 får to politikere medhold av utvalget når de klager på ikke å ha fått imøtegåelsesrett når det gjaldt påstander om ulovlig bygging og kritiske spørsmål om ikke loven gjelder for politikere. I PFU-sak 258/14 understreker utvalget at det også i den politiske reportasjen "går en grense for hva som kan fremføres uten at de(n) angrepene får ta samtidig til motmæle". Den innklagede redaksjonen beklager for øvrig i ettertid at klagerne ikke ble kontaktet.

I disse sakene dreide det seg riktignok om lokalpolitikere, men retten vil også ha måttet gjelde, om kanskje i noe mindre grad, dersom det handler om rikspolitikere.

I den meget omtalte og debatterte klagen fra First House mot Aftenposten (PFU-sak 186/14) sier utvalget: "At en faktisk påstand framsettes i en artikkel som er merket "kommentar", gjør den ikke nødvendigvis mindre belastende for den som rammes. At den rettes mot noe eller noen som besitter betydelig direkte eller indirekte innflytelse, kan være en vurderingsfaktor, men i det foreliggende tilfellet ikke avgjørende. Påstanden om at kinesiske oppdragsgivere har leid inn First House for å sverte Thorbjørn Jagland og Nobelkomiteen, er så konkret og rammende at Aftenposten skulle gitt klageren mulighet til å kommentere den - samtidig. At avisen i ettertid var villig til å beklage det påklagede ordvalget, oppveier ikke det opprinnelige overtrampet".

Det er ikke naturlig at en leder- eller kommentarartikkel inneholder samtidig imøtegåelse, men om beskyldningene er sterke nok – for eksempel anklager om ulovligheter eller grovt injurierende påstander – plikter redaksjonen å innhente den angrepnes kommentar på annen måte. (PFU-sak 108/10). Det samme må gjelde for leserbrev. Jfr. PFU-sak 320/13. I PFU-sak 294/11 anføres det at imøtegåelsesretten kunne vært imøtekommet eksempelvis gjennom et intervju med henvisning til innlegget. Hvis avisen også løfter leserbrevet til førstesiden gjennom oppslag eller henvisningstekst, vil det kunne innebære en tilleggsbelastning som utvilsomt utløser imøtegåelsesretten. (PFU-sak 141/09).

I en kommentarartikkel i Klassekampen 2. juli 2014 blir Fredrik Fasting Torgersens støttespillere kritisert for sine planer om et festskrift i anledning Torgersens 80-årsdag. Artikkelforfatteren går langt i å hevde at Torgersen er skyldig ikke bare i den mest omtalte saken, men også i to tidligere saker. PFU (Sak 250/14) påpeker at de påklagede formuleringene går langt i å hevde skyld utover det retten fant bevist, men konkluderer likevel med at dette ikke utløste en plikt for Klassekampen til å gi Torgersen mulighet til samtidig imøtegåelse. Utvalget viser til at Torgersen-saken er en av Norgeshistoriens mest omtalte og omdiskuterte straffesaker, og at Torgersens støttespillere selv i høyeste grad har bidratt til offentlighet omkring saken. Utvalget understreker også igjen at det må være stor takhøyde i meningsjournalistikken.

15) Hvem har bevisbyrden?

Når det oppstår uenighet mellom redaksjon og klager om hvorvidt redaksjonen har anstrengt seg tilstrekkelig for å få den angrepne i tale, vil det for PFU ofte være vanskelig å si hvem som har rett. Utvalget må da konkludere med at påstand står mot påstand, uten at man kommer videre. Men PFU har felt medier for brudd på god presseskikk når mediet ikke i tilstrekkelig grad har godtgjort at man har anstrengt seg for å komme den angrepne i tale.

Spørsmålet er også reist om det ikke bør være slik at det er mediet som har bevisbyrden når det oppstår strid på dette punkt. Mange – også innenfor pressen – vil mene at tvilen bør komme klageren til gode dersom redaksjonen ikke klarer å dokumentere de anstrengelser den mener å ha gjort for å innhente samtidig imøtegåelse. Selv om det har hendt at PFU har valgt å feste sin lit til det innklagede medium i saker hvor det er uenighet mellom partene på dette punkt, synes PFUs praksis mer og mer går i retning av å la tvilen komme klageren til gode. I PFU-sak 070/12 sier utvalget at det innklagede medium på "en bedre måte" burde ha dokumentert at man hadde anstrengt seg nok for å få den angrepne i tale. I PFU-sak 194/13 sier utvalget at redaksjonen "ikke har klart å godtgjøre" at den angrepne part ble forelagt beskyldningene som ble rettet mot dem. Med andre ord: Det er klokt for mediene å gå ut fra et man skal kunne dokumentere de anstrengelser man har gjort for å få den angrepne i tale.